

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دو مقاله در موضوع

فرقه یزدی (ازدی) در ارمنستان

نام کتاب: «فرقه یزدی» در ارمنستان

زیر نظر: رضا عطوفی

نویسنده مقاله: حمداله صادقی نیا، ژرژیک ابراهیمی

تایپ و امور کامپیوتری: وارسنيق موسصیان

تنظیم و بازبینی: رضا عطوفی

سال چاپ: تیرماه ۱۳۸۷

تهیه شده در: رایزنی فرهنگی سفارت ج.ا. ایران در ارمنستان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	مقدمه
	یزیدی های ارمنستان
۱۱	مقدمه
۱۴	مسئله تکوین در نزد یزیدیان
۱۶	مراتب روحانی و کتابهای یزیدیان
۱۸	یزیدیان در ارمنستان
۳۰	یزدی ها

بسمه تعالی

مقدمه

هر چند که کشور ارمنستان، کشوری یک دست از نظر قومی و مذهبی شناخته می شود (قومیت ارمنی و مذهب گریگوری) و بیش از ۹۵٪ جمعیت آن را ارمنه گریگوری تشکیل می دهند ولی در کمتر از ۵٪ از جمعیت خود گونه های مختلف قومی و مذهبی را در خود جای داده است و به همین روی کشوری با تنوع قومی و مذهبی نیز شناخته می شود، اقلیت های قومی و مذهبی «یزدی یا یزیدی، مالاکان، آشوری، گرجی، آلمانی، یونانی، یهودی، کرد، لهستانی، روس، اوکراینی و نیز مردمانی از آسیای مرکزی و حوزه بالتیک» در این مجموعه می گنجند.

فرقه یزدی (ازدی) با جمعیتی نزدیک به شصت هزار نفر یک اقلیت مذهبی پر جمعیت در شرایط جمعیتی ارمنستان محسوب می شود.

یزدی ها به زبان خودشان «ازدی» از دسته نژاد اقلیت آرمنوئیدها (Armenoid) هستند. زبان یزدی «ازدیکی» از شمار زیر مجموعه شمالی - غربی گروه ایرانی خانواده زبانهای هند و اروپایی است. جمعیت کل یزدیها در جهان به مرز ۲۰۰۰۰۰۰ تن می رسد. مناطق عمده ای که یزدیها سکونت دارند، عبارتند از عراق - مناطق سینجار، شانگال و شیخان، ترکیه - موین، دیاربکیر، موش، ساسون، بیتلیس، وان ایران، سوریه، گرجستان، روسیه، آلمان، در ارمنستان حدود ۶۰۰۰۰ یزدی سکونت دارند.

یزدیها آفتاب را مقدس دانسته و پیرو شرف الدین هستند که مقبره اش در سینجار است. رهبر روحانی - مذهبی آنها «میر» خوانده می شود (میره شیخا) و اقامتگاه اصلی او در عراق است. یزدیها «خدای واحد» و تثلیث خاص خود را یعنی «ملک طاووس، شیخ عدی (پیر ارشد) و سلطان ازدی (جوان فصیح) را پرستش می کنند. خدای یزدیها که به زبان خودشان خوده نامیده می شود دارای

توانایی‌ها و قدرت مافوق طبیعی است و خالق جهان هستی بشمار می‌رود.

یزدی‌ها در رشته کشاورزی به کار در کشتزارها و کاشت محصولات باغی، پرورش گاو و گوسفند مشغولند.

انجمن ملی یزدیها ی ارمنستان روزنامه‌ای به نام «صدای یزدیها» دارد که در ایروان به چاپ می‌رسد. رادیو ملی (دولتی) ارمنستان روزانه یک برنامه ۳۰ دقیقه‌ای به زبان یزدی پخش می‌کند. از سال ۱۹۹۶ سازمان اجتماعی - سیاسی «ازدیخانا» در ارمنستان کار خود را آغاز کرد. هدف این سازمان انجام کلیه کمکهای میسر جهت یزدی‌های ساکن ارمنستان و وارد نمودن آنها در فعالیت‌های اجتماعی بوده است.

در اوایل سال ۱۹۹۸ «بنیاد جهانی یزدی‌ها» تاسیس گردید این سازمان غیر دولتی و هدفش ایجاد تسهیلات به جهت متمرکز نمودن مراکز علمی - فرهنگی ملت یزدی است.

در نوشتاری که ملاحظه می‌فرمایید، دو مقاله توسط دو محقق

ایرانی به سفارش رایزنی فرهنگی ج.ا.ایران در ارمنستان در خصوص فرقه یزدی تهیه و درج گردیده است.

در این مقالات مطالب قابل توجهی در رابطه با یزیدی ها ارائه شده است که برای مراکز مطالعاتی و حوزه های کارشناسی بسیار مفید می باشد ولی قطعاً کاستی هایی دارد که نیاز به یک کار گسترده تر در آینده را رهنمون می شود.

مقاله اول تحت عنوان «یزیدی های ارمنستان» توسط آقای حمداله صادقی نیا و مقاله دوم با عنوان «یزیدی ها» توسط آقای ژرژ ابراهیمی تهیه شده است که از آنها تشکر می نمایم و نیز از خانم موسصیان که زحمت تایپ و امور کامپیوتری را عهده دار گردیده اند قدردانی می نمایم.

رضا عطوفی

رایزن فرهنگی سفارت ج.ا.ایران در ارمنستان

تیر ماه ۱۳۸۷ - ایروان

یزیدی های ارمنستان

نویسنده مقاله: حمداله صادقی نیا

مقدمه

از اقوامی که معمولاً تحت عنوان کلی و مبهم «گُرد» طبقه بندی می شوند ولی از نظر موازین مردم شناختی گروه مجزایی باید شمرده شوند، یزیدی ها هستند.

یزیدیه از مرموزترین فرقه های قومی - مذهبی در خاورمیانه است و طریقت آن مج موعه ای از شعائر و مناسک و نمادهای برگرفته شده از آیین ها و کیشهای باستانی و ادیان مسیحی و کلیمی و اسلام و عقاید فرّ ق غالی و تصوف با زیربنایی از اعتقادات بدوی است که به صورت کیش بسته و سرشار از افراط و تفریط ها

درآمده و آداب و احکام پیچیده ای دارد که اکیداً مراعات می شود.

ضامن دوام و بقای چنین جامعه ای روابط و نهادهای قبیله ای و اجتماعی و طبقاتی و مخصوصاً ازدواجهای داخلی در هر یک از گروه های اجتماعی است.

جامعه سر به مهر و پنهانکاری یزیدی و به خصوص انکار ایشان از اسلام موجب اتهام ایشان به ارتداد و عناویری چون شیطان پرست و بت پرست شده است.

عده ای از نویسندگان و مورخین نیز اشتباهاً آنانرا از پیروان یزید بن معاویه می خوانند، ولی آنان در اصل ایزدی یا یزدان پرست هستند و در میان خودشان بنام (ایزدی) خوانده می شوند و با این اوصاف با اطمینان می توان گفت که لقب شیطان پرست در رابطه با این قوم و نیز پیوند نام این گروه با یزید بن معاویه فاقد هرگونه وجاهت و استناد علمی می باشد.

بنا به متون کتابهای خطی ایزدی و نوشته های برخی از مورخان، یزدیان از بازماندگان آیین مانی هستند و برخی آداب ادیان دیگر ایرانی از قبیل آیین زرتشت و مزدک در مسلک آنان نفوذ پیدا کرده است.

بنا به نوشته مورخان، در منطقه ای که ایزدیان اولیه سکونت داشته اند، گروهی به نام (تره‌ایا) می زیستند که این عده پیرو آیین و کیش زرتشت بودند و چنین گمان می رود که عقاید و راه و روشهای این گروه در آنان تاثیر گذاشته باشد.

علت این که گروهی از پژوهشگران ایزدیان را از بازماندگان مانی می دانند این است که آنان مبدأ تاریخ خود را از سال ۲۷۶ بعد از میلاد (و به عبارت دقیق تر ۲۹۰ بعد از میلاد) می دانند که این تاریخ با مختصر تفاوتی با سال کشته شدن مانی مطابقت دارد و ضمناً شباهت برخی از عقاید مذهبی آنها با آیین مانوی نیز این نسبت را تایید می کند.

در سال ۱۸۹۵ میلادی یکی از خاورشناسان انگلیسی به نام (اوپاری) توانست متن عربی کتاب مقدس یزیدی ها را کشف و منتشر کند. این متن از دو رساله کوچک تشکیل یافته و عبارت بود از کتاب (جلوه) و (مصحف رش). لیکن آناستاس ماری کشیش کاتولیک متن عربی و کردی این کتاب را با هم و یکجا منتشر ساخت. متن اصلی خطی این کتاب در عبادتگاهی در کوههای (سنجار) در صندوقی نگهداری شده است.

عبادتگاه مرکزی یزیدی ها دیر قدیمی مسیحیان در (لاش) حوالی موصل است که شیخ عدی در آنجا مدفون است. شیخ

عدی از کسانی است که در خالص نگهداشتن مذهب ایزدی کوشیده است و کتاب (جلوه) را نیز او تألیف کرده است. اسرار یزیدی ها (ایزدی ها) که در آغاز اسلام در سینه عده ای از پیشوایان یزیدی محفوظ بود و طبق روشهای پیشینیان این اسرار سینه به سینه می گشت تا پیروان ایزدی برابر آن به راه و روش های مسلکی خود پردازند، توسط شیخ عدی بن مسافر شافعی در قرن پنجم و ششم هجری قمری به صورت قانون و ارکان دین یزیدی در آورده شده و به یاران او ابلاغ گردید. روی همین اصل است که شیخ عدی را مقنن و مجدد آیین ایزدی به شمار می آورند. از شیخ عدی سرودهای زیادی به زبان کردی برجای مانده که یزیدی ها آنها را در نماز و نیایش می خوانند. پس از شیخ عدی، برادرزاده او ابوالبرکات بن صخر جانشین وی شد.

مسئله تکوین در نزد یزدیان

بنا به مطالب کتاب (مصحف رش) ایزدیان معتقدند که یزدان نخست دُرّ سفیدی پدید آورد و پس از آن پرنده ای را به نام (انغز) خلق کرد و آن دانه دُرّ سفید را بر پشت آن پرنده نهاد و چهل هزار سال در آن ماند و پس از آن هفت فرشته را در هر یک از روزهای هفته آفرید. روز یکشنبه اولین فرشته عزرائیل را خلق کرد که او

همان طاووس سرور همه فرشتگان است و روز دوشنبه عزرائیل و روز سه شنبه اسرافیل و روز چهارشنبه میکائیل و روز پنجشنبه جبرئیل و روز جمعه شمائل و روز شنبه نورائیل را آفرید و پس از آن آسمانهای هفتگانه و پرندگان و وحوش را آفرید و خدا در این مدت در میان همان دُرّ سفید بود و روز هفتم از دُرّ بیرون آمد و آن دُرّ ترکید و به شکل هفت برج درآمد و از آنها آب سرازیر شد و دریای بزرگ و ژرفی پدید آمد و جهان گرد و غبار شد و روی آب افتاد و آنگاه خداوند از آن گرد و غبار نخست خورشید و آنگاه ماه و ستارگان را بوجود آورد و پس از آن گیاهان و درختان را در دشت و کوه رویاند و پس از آن چرخ فلک را که بر روی کوه لاش است نورانی بیافرید.

پس از آن خداوند به جبرئیل یا سروش دستور داد ذراتی از چهار گوشه زمین جمع کند و از آن ذرات عناصر چهارگانه را به وجود آورد و آنگاه آدم را آفرید و در آن روح دمید و به سروش فرمان داد او را به بهشت ببرد و از میوه های بهشت بجز گندم هر چه می خواهد بخورد، و پس از مدتی ملک طاووس آدم را تحریک کرد تا از گندم بخورد و چون آدم گندم را خورد، خداوند او را از بهشت راند و آدم مدتی گریه و زاری کرد تا خدا او را بخشید و آنگاه خداوند از او حوا را خلق کرد و بدینسان آدم

و حوا در روی زمین با هم زیستند تا دارای فرزندان شدند و ایزدیان نیز از نسل آنان می باشند.

برابر کتاب (مصحف رش) خداوند چهل فرشته را برای راز داری آفریده است که این عده از مقربان به شمار می روند و این چهل مرد مایه آبادانی و آسایش جهانیان می شوند، چنانکه این عده در قرن ششم هجری در جهان تجلی کردند و در زمره مریدان شیخ عدی درآمدند.

مراتب روحانی و کتابهای یزیدیان

۱ - پیروان یا راهنمایان دین: پیر به کسی گفته می شود که مردم را ارشاد و راهنمایی کند و در کیش یزیدیان این مقام بعد از شیخ به کسانی داده می شود که مسلک ایزدی را به مردم بیاموزند. هر پیری عده ای مرید دارد و در موقع ازدواج فقط می تواند با افراد هم طبقه خود (فرزندان پیران دیگر) ازدواج نماید.

۲ - قوالان یا سراینندگان بومی = قوال به کسی گفته می شود که سرودهای آیینی ایزدی را در روزهای جشن یا مراسم دینی بخواند و قوالان غالباً از شعرا برگزیده می شوند و گویند هنگامی که شیخ عدی به همکاری آمد، عده ای از قوالان را با

خود آورد و آنان اسرار دینی را به شعر درآوردند و در میان مردم خواندند.

قوالان نباید با غیر طایفه خود ازدواج و وصلت کنند و همچنین حق تراشیدن ریش و سبیل خود را ندارند و باید لباس و راه و روشهای نیاکان خود را حفظ کنند و همچنین حق نباید اسرار ایزدی را در میان غیر فاش کنند و باید در حفظ آن کوشا باشند.

۳ - فقیران یا رهروان ایزدی = فقیر در آیین ایزدی به کسانی گفته می شود که پارسا و زاهد باشند و ترک خوشی ه ای جهان را بنمایند. تنها به فکر و اندیشه روز پسین باشند و مردم نیز به آنها احترام خاصی قائلند. فقرای ایزدی لباس و جامه مخصوص دارند و آنرا خرقة گویند و آن عبارت از یک قطعه پارچه پشمی سیاه مانند نیم تنه که فقیر سینه خود را با آن می پوشاند و آنرا همیشه در تن دارد و هرگز از تن بیرون نمی آورد مگر این که پاره شود، آنگاه آنرا عوض می کند و لباس پاره شده را در جایی آویزان می کند و هرگاه از دنیا درگذشت لباس مزبور را با وی دفن می کنند. فقیر ایزدی رشته ای هم دارد که آن را به گردن خود می بندد و عرقچینی هم بر سر می گذارد و این سه وصله موجب احترام اوست و مردم به خاطر این سه وصله که به او عطا شده است نسبت به او احترام خاصی قائلند.

۴ - کتابهای یزیدیان = ایزدیان دارای چندین جلد کتاب و رساله می باشند که همه آنها به خط مخصوص ایزدی که اقتباسی است از خط سانسکریت و اوستایی و پهلوی نوشته شده است . اما دو کتاب آنان معروف تر است و آن دو کتاب عبارتند از (جلوه) (مصحف رش). کتاب جلوه به لهجه کرمانجی جنوبی (سورانی) و کتاب مصحف رش به لهجه کرمانجی شمالی (کرمانجی) است. در کتاب جلوه اشاره به قدمت و صفات و قدرت و بقاء و سلطه خداوند شده است. اما در کتاب مصحف رش از آفرینش آسمانها و زمین و دریاها و کوهها و فرشتگان و سرانجام آدمیان و خیر و شر و احکام حلال و حرام و نماز و نیایش و زناشویی بحث شده است.

یزیدیان در ارمنستان

جامعه یزیدیان ارمنستان (در حدود ۵۲ هزار نفر) از بازماندگان مهاجرینی هستند که در قرون ۲۰-۱۹ میلادی از شمال عراق و ترکیه به خاطر بدرفتاریها و خشونت‌های ترکان و کردان گریخته و به این خطه پناه آورده اند. آنان به زبان کردی کرمانجی تکلم می نمایند و پیرو دینی بسیار معمایی می باشند که از بسیاری از جوانب تا کنون تاریک مانده است که در حال حاضر موضوع

تحقیق مردم شناسان و پژوهشگران ارمنی و سایر نقاط جهان می باشد.

به غیر از تاتهای مقیم ارمنستان که تعداد آنان از یکهزار نفر تجاوز نمی کند، یزیدیان ظاهراً تنها اقلیت ایرانی زبان ارمنستان به شمار می روند که از فرهنگ ویژه و بی نهایت جالبی برخوردارند. اساس و پایه این فرهنگ در حقیقت به دامداری، پرورش حیوانات و کوچ نشینی مربوط است زیرا اشتغال اصلی یزیدیان از قدیم الایام دام پروری بوده است و در حال حاضر نیز قسمت عمده فرآورده های گوشتی و لبنیات در ارمنستان از مناطق یزیدی نشینی تأمین می گردد و این رشته از اقتصاد کشور ارمنستان در واقع در دست یزیدیان می باشد.

درباره زمان و علل مهاجرت یزیدیان به ارمنستان نظریه های مختلفی مطرح گردیده ولی آنچه که مسلم است این رویداد را نمی توان و نباید از مسئله مهاجرت کردان به ارمنستان جدا دانست یا آنرا بطور جداگانه ارزیابی نمود.

گسترده گی مهاجرت اقوام کرد و یزیدیان به ارمنستان و سایر جمهوری های سابق اتحاد جماهیر شوروی را می توان تقریباً با به قدرت رسیدن بلشویکها در شوروی همزمان دانست.

بر خلاف بسیاری اقوام کم جمعیت که در اتحاد شوروی سابق ناحیه ای ولو کوچک بدانها اعطا شده بود، کرد ان از چین امتیازی برخوردار نشدند. تنها در اوایل تاسیس حکومت شوروی، سیاست اعطای خودمختاری که در جهت حفظ مستملکات روسیه اعمال می شد، شامل حال کردان نیز گشت و یک ناحیه خودمختار کرد در سال ۱۹۲۳ میلادی در لاپچین دایر شد، لیکن در اواخر همین دهه رهبران جمهوری آذربایجان شوروی ناحیه خودمختار کرد را منحل کردند و به تبع هم مسلکان خود در ترکیه، به طور کلی وجود اقلیتها را در جمهوری منکر شدند و در سرشماری ها آنان را منظور نکردند.

پس از آن که حرکت پان تورکیسم در نیمه دهه ۱۹۳۰ به فرمان استالین سرکوب شد، کردان نه تنها نو اخته نشدند بلکه در سالهای ۱۹۳۷ و ۱۹۴۴ همراه با جماعت‌های دیگری از مسلمانان قفقاز که شامل گروهی از ارامنه مسلمان نیز می شد، به آسیای مرکزی تبعید شدند.

در برابر این سوء رفتارها و پیش تر از آن نیز قتل عام‌های دولت ترکیه و برخی از قبایل کرد از ارامنه و یزیدی ها، در ارمنستان شرایط مساعدی برای زندگی کردان یزیدی فراهم شد که رفته رفته طوایف یزیدی را از نواحی خاوری و جنوبی به سوی

خود جلب کرد و آنها ارمنستان را به عنوان موطن خود انتخاب نمودند.

شاید یکی از مهمترین عوامل همدلی ارمنیان با یزیدی ها این باشد که کردان نیز یزیدی به نوعی میراث دار پاره ای از ذخایر فرهنگ ارمنی در بخش آناتولی (ارمنستان تاریخی) هستند و مسئله مهمتر اینکه به پندار سران یزیدی ارمنستان، در جریان قتل عام ارمنه در سالهای ۱۹۱۶ - ۱۹۱۵ میلادی، یزیدی ها نیز به خاطر تفاوت مذهبی و آئینی با کردها، از سوی همدستان کرد حکومت ترکهای جوان به شدت تحت آزار و شکنجه و حتی قتل و غارت قرار گرفتند و آنان نیز به همراه تعداد زیادی از ارمنه به منطقه فعلی جمهوری ارمنستان پناه آوردند.

یزیدی های مقیم ارمنستان در حال حاضر بیشتر در نواحی شرقی و جنوب شرقی این جمهوری مستقر هستند. ولی در حال حاضر به غیر از شهر ایروان مساکن عمده آنان را روستاهای ریا تازه (راه نو) در آباران، قورررز در هزار خواران و زوونی تشکیل می دهند.

از لحاظ آئینی و آداب و رسوم در طی دهه های گذشته اختلافات کم و زیادی بین یزیدی های مقیم ارمنستان و یزیدی

های شمال عراق بوجود آمده و برخی از جنبه های آن دچار تغییرات فراوان و عده ای نیز کمرنگ تر شده است.

یزیدی های اولیه به تناسخ اعتقاد داشته اند و معتقد بودند انسان چنانچه در جهان نیکو کار و خیر باشد، هنگامیکه می میرد روحش مجدداً به تن کودکی نیکوکار حلول می کند و اگر بدکار و شریر بوده روح او به بدن جانوران و گزندگان و حشرات موذی راه پیدا می کرده ولی یزیدی های فعلی ارمنستان این اعتقاد را از دست داده و به هیچوجه به مسئله تناسخ اعتقادی ندارند. آنان نیز به بهشت و دوزخ و به نوعی به پل صراط اعتقاد پیدا کرده اند و به بهشت (جنت) و به جهنم (دورُی) می گویند. حتی آنان به مراسم شب اول قبر و آمدن نکیر و منکر که آنران (نکنکن) می گویند اعتقاد زیادی دارند و پس از به خاک سپردن مرده دعایی خطاب به درویش ارض (Erd) در گویش محلی = ایزد یزیدی موکل بر زمین) و سپس به روان متوفی خوانده می شود:

«... یا درویش ارض، این عبد، اگر زن است اگر مرد، روحش را در سایه رحمت خود مشمول آرامش و رستگاری فرما؛ او بره سلطان یزید است و طوق ملک طاووس بر گردن دارد، [تو] نبیره آدم، نکیر و منکر بر سرت بیایند و پرسند: خدایت کیست؟»

برگو: خدای من سلطان یزید، خدای هشیاران و مستان است،
 خدای چول و بستان است، خدای همه خدایان است، ...»

پس از آن در مراسم ختم که با تشریفات بر سر میزی منعقد
 می شود، ابتدا به سلامتی درویش ارض و نصیرالدین (ملک
 الموت) و ملک طاووس (حامی و داور روح) باده می نوشند.
 سپس نوبت سلطان یزید (حافظ طریقت یزیدی)، شیخ عدی، شیخ
 خال شمسان (پناهنده آوارگان و مسافران و زندانیان) و دیگر
 برجستگان طریقت چون «پیر مندی گوره» (ناظر بر منش مرده) و
 «آن که رزق همگان دهد» (ye ku risq dide saya) است تا
 به سلامتی شان با آداب خاصی جامها را با دو دست بگیرند و
 سرکشند. فرد دیگری که در همین مراسم احضار می شود، بسته
 به جنسیت متوفی، «بری آخرتی» یا «خواینیگا آخرتی» است.

یزیدی های ارمنستان هنوز هم عبادتگاه اصلی خود را در
 (لاش) دز نزدیکی موصل می دانند و معتقد هستند که اگر کسی به
 آنجا برود و ریاضتها و عبادتهای مخصوصی را انجام دهد به مقام
 فقیر (مترادف با حاجی در نزد مسلمانان) نایل خواهد گشت و این
 اوست که باید بسیاری از مراسم مذهبی یزیدیان را به جای آورد.
 یزیدی های ارمنستان بنا به قول خودشان به سه طیف تقسیم
 می شوند: شیخ، پیر و مرید.

بالاترین منصب را شیخ ها بر عهده دارند که هر شیخ مراسم خاصی را نیز عهده دار است. به عبارتی آنها شیخ های مختلفی از قبیل شیخ مو، شیخ قلم (به پیروان یزیدی آموزش می دهد)، شیخ تیار (کسی که جن زده می شود او را شیخ تیار از طلسم جن نجات می دهد)، شیخ سجادین و... دارند.

یزیدی های ارمنستان اعتقاد دارند که اگر کسی فوت کند، شیخ او، وی را کمک خواهد کرد تا از پلی که بین این جهان و جهان آخرت وجود دارد به راحتی و به سلامت عبور کند.

ازدواج در کیش یزیدی های ارمنستان هنوز هم تقریباً با همان آداب و رسوم یزیدی های اولیه اجرا و برگزار می شود. در آیین یزیدی های ارمنستان ازدواج با زنان متعدد منع شده و یک مرد فقط در حالتی می تواند ازدواج مجدد بکند که یا زنش بمیرد و یا اینکه زنش نازا باشد. اگر زن او نازا بود آن مرد یزیدی می تواند با رضایت همسرش با زن دیگری زناشویی بکند.

هر یزیدی باید از طایفه و ایل خود زن بگیرد و هیچ دختر یزیدی حق ازدواج با غیر یزیدی را ندارد. ضمناً ازدواج در بین طبقات مختلف نیز شامل رسوم و آداب خاصی است یعنی تنها شیخ زادگان با یکدیگر و پیرزادگان با یکدیگر مرید زادگان با

یکدیگر می توانند ازدواج بکنند و حتی ازدواج آنها با طبقات دیگر (بین خودشان) ممنوع می باشد.

معمولاً مهریه دختران در بین یزیدیان ارمنستان طلا و گوسفند تعیین می گردد و هر دختری پس از ازدواج پیوندش با خانواده گسسته می شود و دیگر ارثی از خانواده پدرش به او نمی رسد.

در مورد نماز و آیین های عبادی، یزیدیان قدیمی چهار نماز و نیایش را بیشتر از همه مورد تجلیل قرار می دادند و این نمازها را به کودکان خود یاد می دادند. این نمازها عبارت بودند از نماز بامداد، نماز نیمروز، نماز ابوار و نماز فرونشستن آفتاب که معمولاً فرد یزیدی این نمازها را روبه آفتاب انجام می داد و زمین را می بوسید و صورت خود را به خاک می مالید . اما هم اکنون در ارمنستان این رسم و رسوم منسوخ گردیده و دیگر کسی بجز شیوخ و برخی پیرها این آداب را به جا نمی آورد.

آنها هنگام دعا خواندن ابتدا برای ۷۲ ملت از خداون د درخواست خیر و گشایش و بخشایش می کنند و سپس این خیر و برکت را برای خود می طلبند.

یزیدیان گذشته در سال چهار جشن بزرگ داشته اند؛ این جشنها عبارتند از: جشن بهار یا نوروز به مدت یک روز و جشن

تابستان در اواخر تیر ماه به مدت سه روز و جشن پاییز در دهم مهر ماه به مدت هفت روز و جشن زمستان در پانزدهم آذر ماه به مدت یک روز.

ولی یزیدیان ارمنستان این جشنها را کمی تغییر داده اند که با رسوم اولیه تفاوت‌های جزئی دارد.

آنها عیدی به نام عید یزید دارند که در ماه دسامبر هر سال سه روز روزه می‌گیرند و پس از آن نیز چند روز جشن می‌گیرند. عید دیگری به نام عید و خدر نبی^۱ دارند که در ماه فوریه هر سال طی مراسمی مشابه با عید یزید آن را برگزار می‌نمایند. آنها اعتقاد دارند خدر نبی مردی خردمند و بخشنده و مراد بخش بوده و هر یزیدی هر مرادی که داشته باشد آن را از خدر نبی می‌طلبد. یزیدی‌ها پس از سه روز روزه گرفتن جشن می‌گیرند و به منازل تازه ازدواج کرده‌ها می‌روند و به زوجهای جوان تبریک می‌گویند و ضمناً به منازل تازه درگذشتگان نیز رفته و به بازماندگان آنها تسلیت می‌گویند.

روز عید نوروز، عید خاص یزیدی‌ها نیست ولی آنها در ماه آوریل هر سال جشنی مشابه جشن سال نو می‌گیرند. در این روز

---

^۱ احتمالاً از نام حضرت خضر مأخوذ می‌باشد.

اکثراً به گورستانها رفته و کلوچه (به گویش محلی گلوچ) می پزند و بین مردم تقسیم می کنند.

در بین یکی از این کلوچه ها سکه ای قرار می دهند و اعتقاد دارند که این کلوچه به هر کسی که رسید، آن سال برای وی سالی پر برکت و توأم با خوشبختی و سعادت خواهد بود.

نکته جالب توجه در مورد اعیاد یزیدی ها این است که آنها

در تمامی این اعیاد نان و خوراکی بین مستمندان و افراد دیگر تقسیم می کنند. البته شرط دادن این خوراکی ها اینست که مطمئن شوند طرف گیرنده خود آنها را مصرف خواهد کرد و این خوراکی ها را حیف و میل نخواهد نمود.

یزیدی های ارمنستان معمولاً روزهای پنجشنبه هر هفته برای درگذشتگان خود خیرات نذر پخش می کنند . یزیدی های ارمنستان نیز به امر حلال و حرام بودن برخی از خوراکی ها اعتقاد دارند.

در بین آنها خوردن گوشت خوک حرام است و خوردن گوشت خرگوش و برخی از حیوانات دریایی را مکروه می دانند . یزیدی ها جامعه بسیار محدود و بسته ای دارند . به این معنی که کسی که قبلاً یزیدی نبوده و پیرو آیین و مذهب دیگری می باشد را به خود راه نمی دهند و از پذیرش وی به عنوان یزیدی جداً

خودداری می ورزند. آنها معتقد هستند که یزیدی باید یزیدی زاده باشد و کس دیگری نمی تواند یزیدی بشود.

دامپزشکی سنتی یزیدیان به سان طب سنتی اصولاً در همه موارد از جوانب پرستش برخوردار است.

در معالجه دامهای بیمار حتی با به کار بردن داروها و وسایل دیگر برای معالجه حیوان بیمار، روی آوردن به خدایان (ملک طاووس، شیخ عدی، ایزد و...) و عبادت به ایزدان دامداری از قبیل مَمِد شوان (محمد چوپان) و گاوان زرزان (زرزان گاوچران) از الزمات حتمی می باشد.

دولت ارمنستان چه در آن هنگام که جزو جمهوری های سابق شوروی بود و چه اکنون، با جامعه یزیدی ها بسیار مدد آرا نموده و اجازه زندگی مسالمت آمیز و برخورداری از حقوق متساوی در برابر قانون به آنها اعطا کرده و هر فرد یزیدی در جمهوری ارمنستان به راحتی قادر به انواع فعالیت های سیاسی و اجتماعی بوده و حتی برای اشتغال می تواند جذب وزارتخانه و ادارات دولتی شود.

در بین جامعه یزیدیان ارمنستان نمایندگان هر چند سال یکبار کنگره ای را تشکیل می دهند و در این کنگره ها مسایل مختلف جامعه یزیدیان بررسی می گردد.

این نمایندگان از بین خود فردی را بصورت پرزیدنت
یزیدیان (مقام غیر رسمی و تشریفاتی) انتخاب می کنند که در حال
حاضر پرزیدنت یزیدی ها آقای حسن حسنیان نام دارد.
در حال حاضر جامعه یزیدیان ارمنستان یک فقیر بیشتر ندارد
که او هم شخصی بنام (تیار) است که مراسم خاص مذهبی توسط
وی انجام می گیرد.
جامعه یزیدیان در سال ۱۹۴۶ میلادی دارای خط مشخصی
شد که آنرا خط یزیدی می خوانند و اخیراً کتابی به خط یزیدی و
با الفبای یزیدی از سوی این جامعه انتشار یافته است.

یزدی ها

ژرژیک ابراهیمی

ارمنستان کشوری چند قومی است. این کشور تنها کشور منطقه است که قسمت اعظم جمعیت قومی عمده آن بالغ بر ۹۵ درصد جمعیت در یک مکان متمرکز گردیده اند.

برجسته ترین اقلیت قومی در ارمنستان یزیدی ها هستند که تعداد آنها بر اساس سرشماری سال ۱۹۸۹ حدوداً بالغ بر ۵۲ هزار نفر می باشد.

یزیدی ها در ارمنستان بیشتر به کشاورزی و دامداری مشغول هستند و عمدتاً در روستاهای مارتونی، آرماویر، آراگازودنی متمرکز می باشند.

آنان در ارمنستان دارای سازمانی به نام سازمان واحد ملی یزیدی های ارمنستان می باشند. رهبر آنها عزیز تامویان می باشد. به گفته این سازمان طی سالهای ۱۹۱۸-۱۹۱۵ ، ۵۰۰ هزار یزیدی توسط ترکهای عثمانی کشته شده و ۲۵۰ هزار نفر از آنها به کشورهای دیگر مهاجرت نمودند.

در عین حال باید گفت که سال پیش هنگامی که آرمن آودیسیان رئیس انجمن آریایی ارمنستان در ارتباط با ایجاد دشمنی میان قومیتهای ارمنستان محاکمه می شد . رهبران یزیدی از وی حمایت کرده و اعلام کردند که دارای روابط خوبی با آرمن آودیسیان و حزب او (آریایی های ارمنی) می باشند. یزیدی ها همچنین با آقای تیگران کارابدیان مدیر تلویزیون آل.م. دارای روابط بسیار خوبی می باشند و می توان گفت که این کانال تلویزیونی تنها کانالی است که به معرفی فرهنگ یزیدی ها می پردازد.

در آغاز استقلال ارمنستان در دهه ۹۰ برخی از گروهها سعی نمودند هویت یزیدی ها را با کردها یکسان قلمداد کنند . اما این گروه قومی خود را از کردها جدا می داند.

یزیدیهایی تاریخی گروه قومی - مذهبی مستقلی بودند که ترکیب بنیادی شان آنها را از نظر سرشت از کردها متفاوت می سازد.

درباره منشا یزیدی ها نظرات متفاوت است برخی آنها را به یزید بن معاویه نسبت می دهند. برخی منشا آنها را شهر یزد دانسته و می گویند که نام یزیدی از نام ایزد زرتشت گرفته شده است، برخی نیز می گویند که یزیدی ها یکی از قدیمی ترین قوم های دوران بابل و سومر می باشند.

آمار دقیقی از جمعیت جهانی یزیدیهها موجود نیست طبق برخی از منابع جمعیت آنها به ۵۰۰ هزار نفر می رسد . یزیدی ها سرزمین مشخصی ندارند و در کشورهای عراق، ارمنستان، ترکیه، گرجستان، سوریه، روسیه، کشورهای اروپای غربی و همچنین ایران ساکن اند. یزیدی ها در اوائل قرن بیستم از ترکیه به ارمنستان منتقل گشتند.

یزیدی ها به فرشته ای به نام ملک طاووس باور دارند. آن ها به خدا نیز معتقدند اما می گویند که ملک طاووس اولین موجودی است که خدا خلقش کرد. به اعتقاد آنان بعد از ملک طاووس شش ملک دیگر نیز وجود داشته و همگی آنان رابط بین خدا و انسان می باشند.

بنابر مسشرقینی همچون «هورتن» اساس کیش یزیدی ن ور پرستی است و غلبه نور بر ظلمت است.

ملک طاووس اهرمن نیست بلکه تشخص اصل شر است که دنباله خیر محسوب می شود. به این معنی است که شر از لوازم خیر و مخلوق بالعرض است و جزو نقشه آفرینش است . پس ملک طاووس از ارکان خلقت به شمار می رود . یزیدیهها معتقد به خدا هستند اما بر این باورند که خدا پس از خلقت کاری با جهان و جهانیان ندارد . گویند خدا اولین موجودی را که آفرید ملک طاووس بود. آنان پس از ملک طاووس شش ملک دیگر قائل اند اما ملک طاووس اولین ملک محسوب می شود.

آنان معتقدند که ملک طاووس به زندگی و حیات آنها بر روی زمین نظارت کرده و گاهی نیز از آسمان به زمین می آید. در این جا عقاید زرتشیان در ذهن متبادر می شود که پس از ذات باری به وجود خرد مقدس یا اسپنتامینو اعتقاد دارند . اسپنتامینو اولین موجود است و پس از او شش ذات دیگر نیز وجود دارد که نام آنها امشاسپندان می باشد.

برخی نیز می گویند که یزیدیهها شیطان را به عنوان معارض و خصم خدای متعال نمی پرستند بلکه ملک طاووس یا شیطان را ملکی می دانند که هر چند سبب طغیان و سرکشی و مغضوب در

گناه الهی شد و به جهنم افتاد ولی مدت ۷۰۰۰ سال در آنجا گریست، چنانکه هفت خم از اشک دید گانش پر شد، آنگاه خدا او را بخشید. بر این اساس یزیدی ها قائل به ابدیت عذاب نیستند و شر را فانی و زائل می دانند. آنان با زرتشتیان در این خصوص که اهریمن ذات ابدی نیست و پس از ۹۰۰۰ سال بدست اهورامزدا مغلوب گشته و جهان از شر پالوده خواهد شد هم عقیده اند.

بنابر روایت شرفنامه کیش یزیدی در میان برخی از اقوام کرد از قبیل داسنی، خالدی، پسیان، و قسمتی از عشایر رواج دارد.

یزدی ها آداب و رسوم خاص خود را دارند و طبق آن زندگی می کنند. آنها با غیر یزیدی ازدواج نمی کنند و تنها اسم یزیدی بر بچه های خود می گذارند. برخی از افراد می گویند که یزیدی ها اکثراً آفتاب می پرستند و هنگام طلوع آفتاب زمین را می بوسند و به آفتاب نگاه می کنند.

یزدی ها به طور کلی به سه گروه اجتماعی تقسیم می شوند :

شیخ ها، پیرها (رهبران دینی)، مرید ها (مردم دنیوی). البته این گروه ها نیز به گروهک های کوچک تقسیم می شوند مانند کوچک ها، فکیرها، دوال ها، فراش ها و غیره.

هر خانواده یزیدی باید یک رهبر شیخ و یک رهبر پیر داشته باشد.

مقام شیخ، پیر و یا مرید از نسلی به نسل دیگر منتقل می گردد
به این صورت که فرزند شیخ حتماً شیخ، فرزند پیر حتماً پیر و
فرزند مرید حتماً مرید می باشد. اکثر یزدی ها مرید هستند.
شیخ ها به سه گروه تقسیم می شوند:

۱. شیخ شیخوبکرال

۲. شیخ شیخسنا

۳. شیخا شمسنا

پیر ها نیز به سه گروه تقسیم می شوند:

۱. پیر هزمامانا

۲. پیر عمر خلا

۳. پیر ایسم بیای

اعضای این گروه با یکدیگر ازدواج نمی کنند . خواستگار
حتماً می بایست از گروه مشایخ باشد.

در خانواده های یزدی همه مراسم های مذهبی و دنیوی

توسط رهبر مذهبی آن خانواده برگزار می گردد.

از نظر مذهبی آنان آفتاب (شامو) پرست هستند (آفتاب را نه

به عنوان منبع گرمائی بلکه سبیل روشنائی و زندگی می پرستند) و

دارای تثلیث مقدس نیز می باشند (ملک طاووس، شیخ ادی و

سلطان یزید). رهبر مذهبی یزدی های جهان شیخ میر و از خانواده

شیخ های خیحوبکرا می باشد و در م‌عد شرف الدین واقع در عراق
زندگی می کند. رهبر مذهبی یزدی های ارمنستان حسن حسنیان
می باشد.

زبان یزدی ها زبان کردی - ایرانی - کورمانجی می باشد
ولی خودشان آن را یزدکی می نامند.